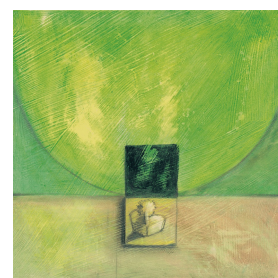

In dialoog met Don Bosco een opvoedingsproject

Met de opvoedingsdoelen naar de werkvloer

Opvoeden tot vrijheid in het secundair onderwijs

Ideeën in verband met het opvoeden tot vrijheid

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

1. Voorafgaande opmerkingen

- 'Nu geven we dit project uit handen. We vertrouwen het toe aan veel mensen die dagelijks met jongeren in dialoog gaan. Het zal zijn werk gedaan hebben als teamvergaderingen, klassenraden, schoolwerkplannen, directieraden, vakwerkgroepen, individuele handelingsplannen... de ideeën die hier verwoord worden, integreren in het dagelijkse pedagogische werk.' (In dialoog met Don Bosco: een opvoedingsproject, p. 99).
- Vrijheid is één van de doelen die in het opvoedingsproject naar voor wordt geschoven en waaraan in een Don Bosco school wordt gewerkt. Ook al wordt het in deze context apart behandeld, het moet steeds verstaan worden in relatie met de drie andere opvoedingsdoelen (verantwoordelijkheid, verbondenheid en zingeving) en in het perspectief van de integrale ontwikkeling van de jongeren.
- De omschrijving van de opvoedingsdoelen in het opvoedingsproject gebeurde tegen de achtergrond van het daar gehanteerde mensbeeld, maar ook vanuit de ruimte en de tijd waarin we opvoeding gestalte moeten geven d.w.z. Vlaanderen bij het begin van de 21ste eeuw.
- In de maatschappij waarin wij leven dient de hedendaagse opvoedingswerkelijkheid zich aan als een veelheid van ideeën, stromingen, normen, levenswijzen, waarden, ... waarin vaak weinig ordening te vinden is. Omdat we ons met ons opvoedingsproject midden in die veelheid plaatsen, komen we in een spanningsveld terecht van ons aanpassen aan die werkelijkheid en tegelijkertijd ons kritisch ertegenover opstellen. Vandaar dat we opteren voor een communicatief opvoedingsmodel. Als opvoeder staan we in de ruimte tussen de vele opvattingen en reflecties die jongeren hebben bij de vragen die ze zich stellen i.v.m. het leven in het algemeen en de vrijheid in het bijzonder. Wanneer we deze elementen in een gesprek met de jongeren kunnen opnemen ontstaat groei naar meer menselijkheid.
- De (nieuwe) personeelsleden moeten gemotiveerd worden tot en ondersteund worden bij deze waardenopvoeding.
- Naast formele (vormings)momenten bieden ook informele gesprekken inspiratie om van het opvoeden tot vrijheid werk te maken.
- Nieuwe personeelsleden zullen zich vlugger zeker voelen ivm deze waardenopvoeding wanneer zij in hun eerste jaar in het onderwijs op een systematische en deskundige manier begeleid worden.

2. Tekst uit het opvoedingsproject: vrijheid

In ons mensbeeld hebben we beschreven hoe de mens een dynamisch wezen is, er op uit om zich te ontwikkelen tot een complete en unieke persoon. Dat kan alleen maar binnen een groei in persoonlijke vrijheid. Die vrijheid is een van de belangrijkste dingen die een mens bezit en die hij wil nastreven. Die vrijheid zal hij in ieder geval trachten te ontwikkelen. Zelfs al heeft hij nog niet direct een ideaal voor ogen, hij wil loskomen uit en zich ontpoppen. Daartoe moet de mens de nodige ruimte en middelen krijgen. Dat is het recht van de (jeugdige) mens. *In zijn muziek, in zijn jeugdbeweging, in zijn uitgangleven, in zijn*

idolen, in zijn fantasieën, in zijn hang naar vriendschapsbanden, in zijn tv-kijken, in zijn school, zijn thuis, in zijn (on)geloof, in zijn relaties, in zijn seksualiteit ... is de jongere op zoek naar zichzelf en naar het invullen van zijn eigen levensproject in vrijheid.

Opvoeden is de jongere bijstaan bij zijn zoektocht naar vrijheid en zelfstandigheid. Het is hem helpen zich vrij te maken van eenzijdigheid en beperktheid. Het is hem helpen zich te verlossen van angst en vervreemding. Zich integreren in die maatschappij, maar er zich tegelijkertijd ook kritisch tegenover opstellen, is de opgave. Een kritische socialisatie kan men dat noemen, maar hoort dat ook te worden. Wat dat in praktijk betekent moet ingevuld worden binnen de concrete situatie waarin de jongere zich bevindt en waarin de opvoeding plaatsheeft.

In dialoog met Don Bosco: een opvoedingsproject, Don Bosco Centrale, Sint-Pieters-Woluwe, 2001, p. 35-45.

3. Inhoud

- Verschillende actoren spelen in het proces van volwassen worden van jongeren een belangrijke rol: ouders, familie, buurt, school, jeugdbeweging, ... maar ook opinie-makers zoals de media, ideologieën, reclame, ... Volwassen worden is een kwestie van leren verwerken van wat men van anderen in de wisselende omstandigheden van het leven heeft meegekregen en van wat zich onophoudelijk in het leven aandient. In die zin is volwassen worden een proces van emancipatie waardoor de jongere zijn eigen persoonlijkheid vormgeeft.
- Dit emancipatieproces krijgt steeds een particuliere invulling. Jongeren worden opgeroepen om op een persoonlijke manier inhoud te geven aan hun levensproject. Daarom is het belangrijk dat de opvoeder zijn levenswaarden communiceert maar eveneens dat hij de jongere ook structuren en methodieken aanreikt om zijn levensproject te toetsen en te bevragen. Het is belangrijk dat jongeren dit leren doen in communicatie met de mensen die hen omringen en in een kritische reflectie op de werkelijkheid waarin zij staan.
- Vrijheid is een populair begrip dat vaak door de betrokkenen op een voor hen zo gunstig mogelijke manier wordt ingevuld. Vrijheid is echter rijker dan zomaar meegaan met elke impuls.
- Vrijheid veronderstelt grenzen. Dit moet ook pedagogisch gehanteerd worden. Een te grote hoeveelheid vrijheid schrikt heel wat jongeren ook af. Het is belangrijk om op een soepele wijze met de vrijheid een kader aan te reiken. De kunst is grenzen aan te geven die noch te rigide, noch te ruim zijn.
- Vrijheid staat nooit op zichzelf. Ze staat ten dienste van en maakt deel uit van het proces van volwassenwording.
- Etymologisch komt het woordje educatie van het Latijnse e-ducere wat 'leiden uit' betekent. De opvoeder leidt de jongere, weliswaar niet zonder zijn participatie, uit het geheel van de hem vertrouwde opvattingen, waarden, opiniemakers naar de vrije ruimte waar de jongere zelf kiest en integreert.

- Jongeren vrijheid (en tevens verantwoordelijkheid) bieden verloopt bij een groep anders dan bij een individuele leerling.
- De vrijheid die aan jongeren geboden wordt zal steeds in overeenstemming moeten zijn met hun draagkracht (leeftijd, verantwoordelijkheidszin, maturiteit, ...).
- Opvoeden tot vrijheid veronderstelt regelduidelijkheid voor de personeelsleden en voor de leerlingen. Het is belangrijk dat de nieuwe personeelsleden zo spoedig mogelijk vertrouwd zijn met de (inperkende) regels die ten grondslag liggen aan de schoolorganisatie. Centrale vraag hierbij is: in welke mate de jongeren structuur, veiligheid, toezicht nodig hebben en in welke mate de jongeren zelfstandigheid aankunnen.
- Opvoeden tot vrijheid is zoals gelijk welke andere opvoeding een relationeel gebeuren. De kwaliteit van de relatie leerkracht-leerling(en) zal in grote mate mee bepalen of van een leerkracht aanvaard wordt dat hij de vrijheid van leerlingen inperkt dan wel hen aanspoort tot zelfstandigheid en hun perspectief verruimt.
- Opvoeden tot vrijheid kan maar wanneer het personeelslid vertrouwd is met de jongere en zijn leefwereld.
- Opvoeden tot vrijheid kan maar door te geloven in jongeren, hen vertrouwen te geven en hen de ruimte te bieden om te mogen mislukken.
- Leerlingen opvoeden tot vrijheid vraagt meer van de leerkracht. Hij wordt de begeleider van de leerlingen in hun proces van volwassenwording.
- Jongeren hebben nood aan oefenplaatsen en -kansen om zich gaandeweg deze vrijheid eigen te maken.
- Jongeren vrijheid geven is tevens accepteren dat het de andere kant kan uitgaan dan wat ik voor ogen had.
- In het opvoeden tot vrijheid ben je (zoals voor het geheel van het onderwijs- en opvoedingsgebeuren) je eigen instrument. Je draagt jezelf altijd mee: je eigen opvattingen, waardenhiërarchie, kwetsuren, angsten en onvrijheden, verworven vrijheid, ... Het is dan ook belangrijk dat de opvoeder een goed beeld van zichzelf heeft.
- Opvoeden tot vrijheid heeft ook alles te maken met opvoeden tot weerbaarheid. Durven neen zeggen t.a.v. ideeën, uitnodigingen, gedrag, ... die niet levengevend zijn.
- Vrijheid is nooit absoluut. Het particuliere belang moet rekening houden met het algemene belang. Mijn vrijheid staat in verhouding tot de vrijheid van de anderen. Leerlingen moeten leren dat hun vrijheid geen synoniem is van individualisme.
- Ook de vrijheid van de leerkracht is begrensd door een kader, o.m. door de bakens van het opvoedingsproject.
- Vrijheid veronderstelt ook engagement en verantwoordelijkheid. Leerlingen of hun ouders kiezen in vrijheid voor deze school en moeten er dus ook de consequenties bij nemen.

4. Toepassingsvelden

- Vrijheid verwerven t.a.v. opiniemakers, ideologieën, t.a.v. wat 'men' zegt, ...
 - In lessen deze standpunten bestuderen en vergelijken.
 - Een grote uitdaging is hier de blik van de leerlingen te verruimen zonder te moraliseren.

- Van leerkrachten mag verwacht worden dat zij nadenken over wat zij hun leerlingen te lezen geven, welke teksten zij bespreken. Overleg in vakwerkgroepen kan hierbij nieuwe personeelsleden oriënteren.
- Leerlingen kansen geven om vrijheid te verwerven door zelfstandig werk in te bouwen en de leerlingen hierbij te begeleiden. Dit kan ook gerealiseerd worden door didactische uitstappen in deze zin uit te bouwen (bepaalde aspecten zelf verkennen i.p.v. luisteren naar gidsen).
- Leerlingen een zekere vrijheid laten gebeurt best op een gedoseerde en gedifferentieerde wijze (naar leeftijd, maturiteit, ervaring, intrinsieke capaciteiten, ...) en met de nodige begeleiding vanwege de leerkracht.
 - In de eerste graad moeten toetsen door de ouders getekend worden. In de tweede graad is dit niet meer nodig.
 - In het eerste jaar moeten leerlingen de volgende dag hun taak afgeven. In het tweede jaar kan men de leerlingen de tijd geven tot volgende week.
 - Opmerking: van de leerkrachten die in verschillende jaren, graden of zelfs scholen lesgeven vraagt dit een zekere soepelheid.
- Leerlingen kansen geven tijdens het lesgebeuren
 - Participatieve lesmethodieken
 - Groepswork
 - Werken aan vrijheid via inspraakmogelijkheden
 - Participatie via de leerlingenraad
 - Leerlingen betrekken bij de evaluatie van de leefregel
 - De leerlingen een stem geven bij het opmaken van examenroosters
 - Een klasreglement kan samen met de leerlingen worden opgesteld
 - Leerlingen krijgen inspraak in de invulling van de vrije ruimte in de derde graad.
 - Ook de VOET-en houden keuzes in waarbij de leerlingen kunnen betrokken worden.
 - Dialoog leerkracht-leerlingen
 - Opmerkingen:
 - Het is een grote kunst om deze vormen van participatie en inspraak zo te organiseren dat de frustratie die er ongetwijfeld mee gepaard gaat voor alle betrokkenen zo gering mogelijk is.
 - Ook al zijn de resultaten van de inspraakprocedures op het eerste zicht vrij banaal, toch is het proces, de afgelegde weg vaak erg leerrijk.
 - Het is tevens belangrijk dat nieuwe leerkrachten inzien en ook in de praktijk brengen dat niet over alles onderhandeld kan worden. Ook voor de opvoeding tot vrijheid is het belangrijk dat jongeren geconfronteerd worden met het feit dat bepaalde dingen niet ter discussie staan.
- Heel eigen mogelijkheden in het kader van de opvoeding tot vrijheid biedt de studiekeuzebegeleiding van leerlingen.
- Het is in school- en klasverband mogelijk om leerlingen regelmatig keuzemomenten aan te bieden:
 - een eindwerk maken of meedoen met de minionderneming
 - een boek mogen kiezen uit een lijst verplichte literatuur
 - een ruime waaier activiteiten aanbieden tijdens de middagonderbreking (sport en spel, cultuur, koor, bibliotheek, ...)

- leerlingen kiezen samen welk facet van een globale thematiek zij in een groepswork zullen uitwerken
- leerlingen mogen uit vier data kiezen om een toets te agenderen
- Jongeren confronteren met keuzes leert hen ook dat iedere keuze een offer is. Kiezen is ook steeds verliezen.
- Door leerlingen te wijzen op beleefdheidsregels leert men hen om te gaan met de spanning tussen particuliere belangen (mondigheid, individuele vrijheid) en het algemeen belang en de belangen van anderen.
- Een heel eigen aspect van ervaren van vrijheid is het gegeven dat leerlingen zich vrij mogen voelen om een leerkracht aan te spreken omtrent aspecten van het leven die het schoolgebeuren overstijgen.
- Naast het werken aan een aantal vaardigheden i.v.m. het hanteren van vrijheid is het ook noodzakelijk te werken aan de onderliggende attitudes van de leerlingen. Jongeren tot een (zelf)kritische attitude en tot weerbaarheid brengen is niet zo eenvoudig. Projecten als 'leefsleutels' bieden hier specifieke mogelijkheden.
 - Het kritisch bespreken van allerlei opiniemakers biedt hier mogelijkheden.
 - Samen met leerlingen een klasreglement opstellen is hiervoor een kans.
- De omgang leerlingen-leerkracht buiten de klassituatie biedt ook heel wat kansen om met vrijheid en grenzen om te gaan, ook al is het voor de leerkracht dan misschien wat moeilijker om grenzen te stellen.
 - Hoe ga je om met alcoholgebruik en rookgedrag tijdens een klasweekend?
 - Mogen leerlingen je als leerkracht met de voornaam aanspreken tijdens een vakantieactiviteit?
 - Jonge leerkrachten en oudere leerlingen in de omgang met andere geslacht.
- Het is belangrijk dat een school geregeld de veelheid van regels die er gelden eens kritisch evalueert en indien ze pedagogisch niet dienstig zijn - het gaat dan niet op de eerste plaats om het comfort van de leerkrachten maar om de groei van de leerlingen - ook afschaft. Leerlingen zouden bij dit evaluatieproces kunnen betrokken worden.